

Levensbeschouwingen

<https://hdl.handle.net/1874/234737>

mm 11079

BR. 1878. IV. 24.

Br. 1878 IV, 24.

Van den onbekenden Schrijver

LEVENSBESCHOUWINGEN.

I.

EEN ERLEI HIERARCHIE.

's GRAVENHAGE,
D. A. THIEME.
1878.

EENERLEI HIERARCHIE.

LEVENSBESCHOUWINGEN.

I.

EENERLEI HIERARCHIE.

'S GRAVENHAGE,
D. A. THIEME.
1878.

Het hier volgende opstel werd oorspronkelijk aangevangen en geschreven met de bedoeling, om het te zien opgenomen in het Algemeen Handelsblad; doch bleek het weldra, voornamelijk wegens den omvang, als ook wel eeniger mate wegens den inhoud, meer raadzaam te zijn, om het als een afzonderlijk stukje te doen verschijnen. Waaronder het juist voor het Handelsblad werd bestemd, zal uit den inhoud genoegzaam blijken.

De schrijver had het wel liever, om zekere reden, in een dagblad geplaatst gezien, maar hij vertrouwt dat zijn doel toch wel zal worden bereikt. Hij is toch een groot voorstander van de journalistiek, welke hij beschouwt als een krachtig middel om invloed uit te oefenen op de massa van het volk. De kerk, de godsdienst noemt hij in zijn opstel de krachtigste drijfveer van al des menschen doen en laten; als tweede, daarop volgende macht zou hij de journalistiek willen noemen. Boeken en afzonderlijk uitgegeven stukjes worden in den regel slechts door weinigen, door de meest ontwikkelden en geleerden gelezen; dagbladen door een veel grooter aantal, die in den regel geen boeken lezen. Zal die invloed echter zegenrijk zijn, dan behoort men met de meeste nauwgezetheid en eerlijkheid naar het goede te streven, en te trachten de dagbladliteratuur zooveel mogelijk te verheffen en te veredelen.

In het Handelsblad van 14 Februari ll. zijn deze zelfde denkbeelden op uitstekende wijze, geheel in schrijvers geest, uiteengezet en ontwikkeld onder de rubriek Groot-Brittannie, naar aanleiding van het verbranden van de Times en Daily News op de beurs te Londen. Men leest daar onderanderen ook het navolgende, hetgeen schrijver mede op zijn geschrijf wensch toe te passen.

»De journalisten zijn de predikers en leeraars van dezen tijd, »en 't spreekt van zelf, dat zij, als zij de heerschende overtuiging »van den dag bestrijden, nu en dan verketterd worden, ja zelfs »voor verraders gescholden worden door hun tegenstanders. Wan- »neer een journalist slechts ten volle overtuigd is voor een goed »doel met eerlijke wapenen te strijden, moet het hem een eer zijn, »die smaad en verguizing met een kloek hart te dragen. Fais ce »que doit behoort zijn motto te zijn.»

Er zijn er altijd die met minachting nederzien op hetgeen zij dagbladgeschrijf believeu te noemen, maar dat zal toch niet kunnen verhinderen, dat ook zij, mogen zij het wenschen of niet, er door zullen beheerscht worden. Maar is het dan niet verkieslijker er voor te zorgen, dat dat dagbladgeschrijf dan althans zoo voortreffelijk mogelijk zij, en doet gij niet beter met daarvoor zorg te dragen, dan er op te schimpen. Op u, meerder ontwikkelden en geleerden, rust die plicht! Gij kunt die taak niet opdragen en overlaten aan het volk achter de kiezers, zooals dat door zoogenaamde anti-revolutionairen en democraten veelal gedaan wordt, wanneer zij de getalsmeerderheid willen laten regeeren. Ik wensch de regeeringstaak te zien opgedragen aan de meerderheid van verstand en ontwikkeling, van deugd en karakter.

Daar dit opstel, als aan het Handelsblad gericht, was aangevangen,

zoo was de vraag, of ik er nu niet eenige wijzigingen in moest aanbrengen? Ik heb echter gemeend het maareenvoudig te kunnen laten zooals het oorspronkelijk werd opgesteld, zoodat men het, wat den vorm betreft, kan beschouwen als een open brief, gericht aan de redactie van het Handelsblad.

Het verschijnt nu echter als een eerste stuk onder een meer algemeenen titel. De schrijver stelt zich namelijk voor dit stukje wellicht door meerderen te zullen laten volgen; dan echter zoo, dat ieder ook als op zich zelf staande kan worden aangemerkt, zonder eenige verplichting, noch voor den schrijver, om ze te leveren, noch voor den koper, om ze te nemen. De gemeenschappelijke titel dient dan slechts om aan te toonen, dat zij van denzelfden schrijver zijn, en toch ook een gemeenschappelijken gedachtengang hen onderling verbindt. Of het door meerderen zal worden gevolgd, wil de schrijver ook gedeeltelijk laten afhangen van de wijze, waarop dit eerste zal worden ontvangen. Hij kan zich natuurlijk niet voorstellen, dat ieder onmiddellijk het in alles met hem eens zal zijn, maar verwacht veeleer, dat menigeen over meerdere plaatsen zal struikelen. Hij zelf zou vele tegenwerpingen weten te maken, maar heeft die natuurlijk, zooals dat een conscientieusen schrijver betaamt, reeds vooraf overwogen en heeft dus zijn antwoord daarop gereed. Waarom die dan niet aangevoerd en de oplossing gegeven, zal wellicht deze of gene vragen? Omdat, wanneer men alles wat kan worden tegengeworpen wil opnemen en wederleggen, men den geregelden gedachtengang te veel afbreekt en stoort, alsook omdat ik meen, dat bij eenig nadenken in het stuk zelf de gegevens zijn te vinden, om tot die oplossing te kunnen komen, zoodat het voldoende kan worden geacht, hen, die mochten struikelen te recht te helpen. Daartoe zullen dan ook volgende stukjes de gelegenheid kunnen geven.

Een der meest afkeuringswaardige eigenschappen der dagblad-literatuur, welke men niet streng genoeg kan veroordeelen, is dat men zoo dikwerf in plaats van met argumenten en bewijsvoeringen meeningen te wederleggen, dat tracht te doen met schimp- en scheldwoorden. Ik kan het vermoeden niet onderdrukken, dat ook mij dat wel zou kunnen te beurt vallen, maar dan zal ik mij daarover weinig bekreunen en het slechts beschouwen als gebrek aan wezenlijke argumenten. Als zoodanig zal ik slechts aanmerken wat blijkt te zijn voortgevloeid uit eene ernstige en conscientieuse overtuiging, en slechts dat als mijner aandacht waardig keuren.

Dit een en ander heb ik gemeend ter inleiding te moeten laten voorafgaan.

INVOERING DER KATHOLIEK-BISSCHOPPELIJKE
HIERARCHIE IN SCHOTLAND.

Mijnheer de Redacteur!

Wat Gij ook moge ijveren voor scheiding van Kerk en Staat; hoe wenschelijk U ook moge toeschijnen eene zoo volledig mogelijke toepassing van dat beginsel; het zal steeds eene onmiskerbare waarheid zijn en blijven, dat de Kerk, de Godsdienst, den krachtigsten, alles overwegenden invloed zal blijven uitoefenen op al des menschen doen en laten, op alle zijne handelingen. En hoogst natuurlijk dat datgene, wat voor den mensch het hoogste, het verhevenste is en behoort te zijn, datgene wat niet slechts het tegenwoordige, maar ook het verledene en het toekomende tot in het oneindige omvat, dat dat de meest vermogende drijfveer zal zijn van al zijne overwegingen en verrichtingen. In dezen zin opgevat, is scheiding van Kerk en Staat eene onmogelijkheid.

Wenscht Gij nu Uwe vrijzinnige, Uwe liberale beginselen hoe langer hoe meer te zien gehuldigd en verspreid, het zal u weinig baten, wanneer men meent, dat zij met de Kerk, met de Godsdienst in strijd zijn. Wil men dus tot eene krachtige, tot eene overtuigende bevordering van die beginselen komen, dan is het op dat terrein van Kerk en

Godsdienst, dat de strijd moet worden gestreden, daar waar de slag moet worden geleverd.

Reeds sinds vele jaren, maar voornamelijk in den laatsten tijd, hebben deze en andere daarmede in het nauwste verband staande overwegingen mij vervuld en mijne gedachten geleid.

Ten gevolge van beschouwingen, deels aan de *Times* ontleent, onder *Groot-Brittannie* in uw hooggewaardeerd blad van 9 December ll. opgenomen, over het onderwerp aan het hoofd van dit opstel vermeld, welke beschouwingen, even als de meeste onder die rubriek voorkomende, ik steeds met de grootste belangstelling en ingenomenheid lees, meende ik daarin eene geschikte aanleiding te kunnen vinden, om mijne overwegingen daaromtrent eens uit een te zetten en te ontwikkelen.

Dien ten gevolge zend ik U een eerste opstel daarover toe. Aan U de beslissing in hoever U het wenschelijk en doelmatig zult oordeelen het eene plaats te doen innemen in Uw hoogst geacht Dagblad.

Mocht dat het geval zijn, dan doet zich de vraag op, of ik er mijn naam onder zal plaatsens? Ofschoon ik zeer afkeerig ben van anonym schrijven, ofschoon ik er niets op tegen heb mijn naam, zoo noodig, bekend te maken, en ik U in dat geval daartoe volle vrijheid geef en alle verantwoordelijkheid gaarne op mij neem, zoo geloof ik toch, dat het vooralsnog beter is mijn naam niet te noemen. Mocht soms deze of gene lezer vragen: »Wie mag wel die schrijver zijn?» Ik zou hem antwoorden: Vraag niet naar den schrijver, vraag slechts naar de zaken, overweeg die met den meest mogelijken ernst, overdenk of zijne beschouwingen waarheid bevatten of niet, laat geene persoons quaestiën u verhinderen uwe volle, uwe geheele, uwe ernstige aandacht alleen op de zaken te vestigen. Niets anders verlang ik dan deze hoogst ernstige overweging.

Het bedoelde stuk in het Handelsblad had tot opschrift: *Druivencultuur in Schotland*. Hoofdzakelijk werd er het volgende in betoogd: Even als een Italiaansch wijngaardenier, verleid door den warmen zonnengloed, door welken de Schotsche zuidelijke berghellingen op eenen fraaien zomerdag werden gekoesterd, meende dat die geschikt zouden zijn om er druiven te kweeken, doch zich daarin zeer teleurgesteld vond, doordien hij niet te rade was gegaan met den Schotschen bodem en het klimaat, zooals het over het geheele jaar daar is; even zoo zal de Schotsche bodem en de Schotsche Maatschappij ongeschikt worden bevonden, om het Katholicisme te kunnen dragen en kweeken. Men behoeft zich dus volstrekt niet ongerust, noch bevreesd te maken over die voorgenomen invoering van de Bisschoppelijke Hierarchie aldaar; die zal daar toch geen wortel schieten, noch kwaad kunnen stichten.

Zoo wordt daar onder anderen ook het navolgende gezegd: »De Schotten zijn het Protestantsche volk bij uitnemendheid, en het is even onmogelijk, dat het na drie eeuwen partij zou gaan trekken voor Mary Stuart tegen Knox en Murray, als dat Holland, Friesland en Zeeland nu partij zouden gaan trekken vóór Alva tegen Willem den Zwijger. Dit behoeft een Katholiek, die als Katholiek geboren is, volstrekt niet te doen, doch een Protestant, die terugkeert tot de Roomsche Kerk, en verklaart de Hervorming te haten, kiest partij voor priestergezag tegen vrij onderzoek, voor de Kerk, die enkel niet meer vervolgt, omdat haar kracht gebroken is, tegen de vervolgdenvan weleer, die door hun overwinning de wetenschap bevrijdden en aan der volken zelfregeering het aanzijn schonken.»

Is het echter wel zoo onwtijfelbaar zeker, dat het Katholicisme in Schotland geen kwaad zou kunnen stichten en geen proselieten zou kunnen maken? Ik vermeen daaromtrent

nog twijfel te mogen koesteren. Heeft het toch niet in den laatsten tijd reeds dikwijls de aandacht getrokken, dat er in een gedeelte der Engelsche Kerk eene groote neiging bestaat tot het Katholicisme, en dat men zelfs reeds velen tot het Katholicisme heeft zien overgaan, en daaronder zeer geachte, kundige, verstandige, hooggeplaatste en tot de eerste rangen der Maatschappij behoorende personen?

Maar, zal men zeggen, die zuivere echt *Orthodox-Protestantsche* Schotten zijn toch niet de *Ritualisten* van de Engelsche Kerk!

Die zoogenaamde Orthodox-Protestanten ¹, die zoowel bij ons als in Schotland een zeer groot deel der bevolking vertegenwoordigen; in wezen en in werkelijkheid zijn zij eerder Katholiek dan Protestantsch. Pius IX had toch niet zoo groot ongelijk, toen hij, kort voor het houden van het laatste *Oecumenisch Concilie* eene uitnoodiging richtte tot de afvallige Kerkgenootschappen, om tot de eenige, ware Moederkerk terug te keeren; want hij meende toch duidelijk teekenen waar te nemen, dat de tijd scheen te zijn aangebroken, dat men zijne dwalingen begon in te zien. In hunnen ingekankerden haat tegen Rome werd dit voorstel met verontwaardiging, met schaterlach van de hand gewezen. Maar toch zeg ik met Pius IX: »Gij zijt meer Katholiek dan Protestantsch!»

Indien dat nu werkelijk zoo is, zou het dan zoo vreemd zijn, wanneer zij met der daad ook eens tot het Katholicisme

---

¹ Ik zeg *zoogenaamde* Orthodox-Protestanten, want zij zijn eigenlijk niet de werkelijke Orthodox-Protestanten. Ik zou hen liever willen noemen: *Pseudo-Protestanten*, of Valsehe Protestanten. Dat Grieksche woord *Orthodox* wordt vrij goed vertolkt door de „*Zuivere Leer*“, waarmede vooral de plattelandsbewoners in vele streken van ons land zooveel ophebben, en waarvan zij steeds den mond vol hebben. Maar *is* Uwe leer wel de *Zuivere*? Ik zeg zij is het niet! Zoo gij die ergens wilt zoeken, dan zult gij haar eerder vinden bij de zoogenaamde verafschuwde Modernen: zij zijn veeleer de werkelijke, de ware Orthodox-Protestanten.

overgingen, zou dat niet maar hoofdzakelijk van toevallige omstandigheden afhangen, en zou de ingekankerde, overgeërfde haat tegen Rome niet slechts het grootste struikelblok zijn? Zou er dan niet eenigen grond van bezorgdheid kunnen bestaan over de dreigende aanstaande invoering der *Roomsch-Katholieke Hierarchie in Schotland?*

Maar, zou dat nu zoo verschrikkelijk zijn, indien zij werkelijk tot het Katholicisme overgingen? Ik voor mij zou wenschen, dat al die Pseudo-Protestanten maar eenvoudig katholiek werden, dan toch zou men geraken tot eenen, zoo als men in de politiek gewoon is te zeggen, zuiveren toestand, tot eene zuivere partijverdeeling. Nu weet men niet recht wat men aan hen heeft. Zij zullen zich nu eens, en dat wel bij de belangrijkste onderwerpen, b. v. de Onderwijs-quaestie, voegen bij de Katholieken; maar dan weder zal hun katholieken haat de bovenhand hebben, en zouden zij daarom eerder de zijde van de Liberalen kiezen. Zij verkeeren in eenen voortdurenden strijd en weten zelf niet recht, waarheen zij zich moeten wenden. Zich bij de Katholieken te voegen, dat gaat toch niet; zich bij de Liberalen te voegen, gaat ook niet. Maar dan eene eigene richting? Eene onhoudbare richting!

Ik weet hen niet beter te vergelijken, dan bij de zoogenaamde Constitutioneele groep in den Franschen Senaat onder dat zoo merkwaardige, kortstondige, nauwelijks tot de geschiedenis behoorende en zich noemende bewind van de »*Zedelijke Orde.*” Zij verkeerden ook voortdurend in twijffel waarheen zij zich zouden wenden: tot de Rechter- of tot de Linkerzijde? Tot de Conservatieven of tot de Liberalen? Hun hart drong hen zeker wel het meest tot de Conservatieven, maar de macht der omstandigheden tot de Liberalen, de Republikeinen.

Evenzoo weten de zoogenaamde Orthodox-Protestanten niet, of zij zich zullen voegen bij de Katholieken, of bij de

Liberalen? Ik kan ook wel zeggen bij de Katholieken of bij de Protestanten, want ik zeg u, gij zoogenaamd Orthodox-Protestanten:

Gij vertrapt Luther en cajoleert Rome!

Tegenover Rome beweert Gij te verkondigen een *redelijk Geloof*, maar Uw Geloof is even *onredelijk* als het Katholiek Geloof!

Wat is een *redelijk Geloof*? Het is een Geloof dat door de rede als redelijk is gestempeld, een Geloof, goedgekeurd, geapproveerd door de rede, een Geloof onder controle van-, gecontroleerd door de rede, waarop dus de rede als zoodanig haren stempel heeft gedrukt. Daar nu de controleur moet staan boven den gecontroleerde, zoo staat de rede noodwendig boven het Geloof. De controleur moet ook de macht en de bevoegdheid hebben, om te kunnen controleeren, en als zoodanig volkomen onbepaald vertrouwen genieten, dat is met een ander woord, hij moet als onfeilbaar worden beschouwd.

Wat zoudt gij wel zeggen, indien gij eene controlable betrekking bekleedende, en als zoodanig Uwe handelingen door eenen controleur moeten worden gewaarmerkt, en nu iemand tot u kwam, die noch de macht, noch de bevoegdheid daartoe had? Zoudt gij hem niet de deur wijzen en zeggen: Ik heb met U niets te maken, ik ken U niet. Evenzoo zet gij de rede buiten de deur, ontkent gij haar, wanneer gij haar onbevoegd verklaart, om over het geloof een oordeel te kunnen uitspreken. In de enkele uitdrukking van *redelijk geloof* ligt de erkenning opgesloten van de onfeilbaarheid der menschelijke rede. Wilt gij die niet erkennen, spreek dan niet van een redelijk, maar liever van een onredelijk geloof.

De Katholiek is hierin, even als in menig ander opzicht, veel consequenter; en in die grootere consequentie is dan ook waarschijnlijk de oorzaak te vinden, waarom soms

overigens zeer verstandige, bekwame en ontwikkelde personen het Katholicisme verkiezen boven het Protestantisme. Wel kan er van consequentie ook eigenlijk geen sprake zijn, wanneer men de rede buiten de deur heeft gezet, want consequent te zijn is toch niet anders dan te redeneeren, gevolgtrekkingen te maken overeenkomstig de wet, den regel der rede. Al is dit ook volkomen waar, zoo zal ik toch nog maar zoo vrij zijn van consequentie te spreken en te zeggen: dat de Katholieken ten dezen opzichte veel consequenter zijn, dan de zoogenaamd Orthodox-Protestanten.

Het Katholicisme toch ontkent eenvoudig gaafweg den verstandigen mensch. Voor haar is de mensch een onzinnig, een zinneloos, verstandeloos, redeloos wezen, onbekwaam en onbevoegd om over godsdienstzaken eene meening, een oordeel te kunnen hebben. Daarvoor is de *Onfeilbare Paus*, Gods Stedehouder op aarde, die u zal voorschrijven wat gij hebt te gelooven, en die alleen daartoe de macht en de bevoegdheid heeft. Gij zijt niet anders dan een werktuig, dat door den Onfeilbaren Paus wordt geregeld en opgewonden. Hij erkent geene rede, die iets zou te zeggen hebben.

Wat was het werk van Luther?

Luther gevoelde in zich, dat hij ook was een zelfstandig denkend wezen; en hij rehabiliteerde den verstandelijken mensch tegenover den Onfeilbaren Paus. Hij weigerde zich als een werktuig te laten gebruiken, dat slechts door den Paus kon worden geregeld en opgewonden. Hij dagvaarde den Paus, om zijn eigenhandig geschreven Godsmandaat te toonen, waaraan hij zijne bevoegdheid als Godsgezant ontleende. En hoogst natuurlijk dat men daar, waar het geldt 's menschen hoogste, verhevenste belangen, dat men daar de strengste bewijsgronden zal eischen, die de meest ontwikkelde rechtsvordering met mogelijkheid slechts weet te vorderen. Luther heeft aldus de onfeilbaarheid der

rede gesteld tegenover de onfeilbaarheid van den Paus.

Wat doet Gij nu, Gij zoogenaamd Orthodox-Protestanten? Gij erkent ook wel het gezag van de rede, maar alleen voor zoover dat strekt, om het Katholiek geloof te bestrijden. Wil men ook uw geloof bestrijden, dan zegt gij: Holla! Tot hiertoe, maar niet verder. Ik erken niet de bevoegdheid der rede, om daarover te kunnen oordeelen, ik zet die buiten de deur; ik erken niet den verstandelijken mensch, die bestaat voor mij niet. En daarmede zijt gij teruggegaan naar Rome; daarmede hebt gij den Onfeilbaren Paus erkend en Luther afgezworen. Er is geene andere keuze mogelijk dan tusschen het dilemma: *de onfeilbaarheid van den Paus of van de rede.*

Gij zegt: Ja, er is nog een *tertium*, een derde, een middenweg, de *onfeilbare Bijbel*, bevattende Gods eigen onfeilbaar schrift en woord.

Ik zeg: *Tertium non datur!* Ik erken geen derde, geen middenwegen!

»Een middenman,
»Een modderman.»

zegt de Genestet. Ik zeg: Een middenman, geen man, een onding, een onbestaanbaar iets!

Eenige voorbeelden: Gij erkent God, of gij erkent Hem niet. Wat is hier het *Tertium*, het derde? Iets is eene deugd, of eene ondeugd. Wat is het *Tertium*, het derde? Iets is rechtvaardig of onrechtvaardig. Wat is het *Tertium*, het derde? Gij erkent den Bijbel als Gods eigen schrift en woord; ik erken daarin een boek van menschen, even als ieder ander boek. Waar is hier het *Tertium*, het derde?

Dit laatste voorbeeld wil ik eenigzins nader ontwikkelen en uiteenzetten.

Wat zou men hier wel als een *Tertium*, als een derde, een middenweg kunnen aanmerken? Ik kan mij niets anders voorstellen dan te zeggen: Die Bijbel bevat ja ongetwijfeld

Goddelijke zaken, maar het is niet uitgemaakt en zeker, dat er niet ook andere van menschelijken oorsprong onder kunnen gemengd zijn. Het is alzoo een mengsel van ongelijksoortige zaken en, om tot een zuiver dilemma te komen van twee zaken, waartusschen het verstand zal moeten kiezen, zal men eerst eene zuivere afscheiding moeten hewerkstelligen, wat Goddelijk, wat menschelijk is. Zoolang dat niet is geschied kan men van een derden, van een middenweg spreken.

Ik zeg steeds, *qui bene distinguit bene docet*, en wanneer men dan goed in de zaak doordenkt, zal men altijd vinden, dat dan alleen van derde, van middenwegen sprake kan zijn, wanneer men te doen heeft met mengsels van heterogene bestanddeelen, zoodat men, om tot eene zuivere tweeledige uitspraak te komen, moet aanvangen met eerst eene zuivere scheiding tot stand te brengen ¹.

Aan die scheiding in den Bijbel arbeidt gij dan ook steeds. Daartoe doceert gij in Uwe scholen de vakken van *Critiek* en *Exegese* van het Oude en Nieuwe Testament; de *Critiek*, om uit te maken wat echt is, wat onecht; de *Exegese*, om te bepalen wat de eigenlijke ware beteekenis is der woorden. Aan die *Critiek* en *Exegese* nu hebben gedurende eenige eeuwen duizende menschen gearbeid en wordt daaraan nog steeds gearbeid. Die *Critiek* en *Exegese* bepalen dus, wat die Bijbel zal bevatten; en, moge hij nu ook al Gods woord bevatten, de Bijbel die gij mij dan

---

¹ Ik lees daar juist in het Handelsblad van 10 Februari II. eene uitdrukking zeer geschikt om mijne meening goed duidelijk te maken. Er wordt melding gemaakt van iemand, die zich noemt: „een gematigd Orthodox.” Orthodox is: van de rechtzinnige leer. Wat is nu eene gematigd rechtzinnige leer? Ik kan mij alleen voorstellen, rechtzinnig en niet rechtzinnig, en gematigd rechtzinnig als een mengsel van beiden. Het ideaal van een gematigd Orthodox zal dan zijn: Iemand die juist volkomen voor de helft is rechtzinnig en voor de andere helft niet rechtzinnig. Ik kan niet denken, dat de *gematigd Orthodox* dat kan bedoelen. Voor mij is zoo iemand een onding, een onbestaanbaar iets.

voorlegt, is in geen geval Gods eigen schrift en woord, maar het resultaat, het product van Uwe menschelijke *Critiek* en *Exegese*; dus een menschelijk boek, even als ieder ander boek. Die *Critiek* en *Exegese* is eene werking van het menschelijk verstand, van de menschelijke rede. Schenkt gij nu aan die rede vertrouwen, gezag en bevoegdheid toe, noemt gij haar onfeilbaar, dan bestaat de *mogelijkheid*, dat ook uwe *Critiek* en *Exegese* vertrouwen kan verdienen; maar ontkent gij die onfeilbaarheid, dan heeft ook uwe *Critiek* en *Exegese* niet de minste waarde en kan men ze gerust over boord werpen. Alle menschelijke kennis is een hersenschim, zonder eenige waarde noch beteekenis, wanneer gij niet gelooft in de onfeilbare rede. En wanneer gij dan toch nog den Bijbel wilt aannemen als een Goddelijk boek, dan schiet er niets anders over, dan te erkennen den onfeilbaren Paus, Gods stedehouder op aarde, die krachtens die Goddelijke zending U zegt, wat gij zult hebben te gelooven ¹.

Ik zeg alzoo: Gij hebt geene andere keuze, dan tusschen den Onfeilbaren Paus, of de Onfeilbare rede, *Tertium non datur*. Verwerpt gij de laatste, dan hebt gij ook Luther afgezworen, wiens werk het was te *Protesteeren* tegen den Onfeilbaren Paus. Die *Protestanten* noemen de Katholieken

---

¹ Zeer consequent verbiedt de Paus dan ook het lezen van den Bijbel aan zijne onderhoorigen. Zij, die onbekwaam en onbevoegd zijn om over die zaken een oordeel te kunnen hebben, zouden er slechts verkeerde gevolgtrekkingen uit kunnen afleiden, en zouden er misschien zaken in meenen te lezen, die geheel onwaar waren. Gij zoogenaamd Orthodox-Protestanten, ik zou U werkelijk zeer aanraden ook liever maar dat voorbeeld te volgen. Gij zult zien hoezeer onbevoegden in dien Bijbel verkeerde dingen weten te lezen; en ik vrees maar al te zeer, dat zelfs ook deze opstellen daarvoor bewijzen zullen leveren. Maar, zoo gij geen onfeilbaren Paus erkent, dan dient gij aan ieder mensch toch het recht te geven dien Bijbel te mogen verklaren volgens zijne volkomen overtuiging; of zijt gij wellicht de onfeilbare Paus? Maar als wij nu eens in gevoelen verschillen, wie zal dan de rechter zijn? Zoo niet de onfeilbare rede, dan weet ik niemand anders dan de Onfeilbare Paus.

de Liberalen. Dat *protesteeren* tegen den onfeilbaren Paus is voor hen het werk van het Liberalisme. Maar in dien strijd tegen het Liberalisme gaat Gij, zoogenaamd Orthodox-Protestanten, hand aan hand met de Katholieken. Uw beider krijgsmuziek is in dit opzicht volkomen harmonisch, en Uw beider vaandels vertoonen bij hunne ontplooiing de woorden :

Oorlog tegen de Liberalen,

dat is Oorlog tegen de Protestanten, Oorlog tegen Luther!

De Katholieken koesteren dan ook ten Uwen opzichte niet de minste vrees. Zij beseffen zeer wel dat Gij, al moogt gij hen ook nog zoo grooten, overgeërfden, ingekankerden haat toedragen, dat gij hen geen afbreuk zult berokkenen, maar dat gij veeleer hunne bondgenooten zijt. Voor de *liberalen* zijn zij slechts bevreesd, tegen hen slechts zijn alle hunne wapenen gekeerd.

Zeer kenschetsend spiegelt dit zich af in het Programma van de Kiesvereniging Noord-Brabant, volgens welke de Candidaten en Leden van die Vereeniging de navolgende verklaring moeten afleggen, zooals die onlangs door de Arnhemsche Courant werd medegedeeld, en ook in het Handelsblad van 22 November ll. is opgenomen.

Gij zult, Mijnheer de Redacteur, mij wel willen vergunnen, die verklaring hier nogmaals te mogen herhalen. Zij luidt als volgt:

»Ik verklaar tegenstander te zijn van het Liberalismus, »waarvan ik de beginselen voor verderfelijk houd, zoo op »maatschappelijk als op zedelijk en bepaaldelijk op koloniaal gebied; vooral nog met opzicht tot het onderwijs »en de betrekkingen tusschen Kerk en Staat; dat ik niet »behoor tot de partij, welke die beginselen aankleeft, althans »dat ik met haar voor altijd heb gebroken en dat ik nimmer »steun of stem zal verlenen aan candidaten, van wie ik »weet of rechtmatig vermoeden kan, dat zij de liberale

»beginselen zijn toegedaan, met de liberale partij heulen, »of in iets haren invloed kunnen bevorderen" ¹.

Men ziet, er is hier van niets anders sprake dan van het Liberalisme en van de Liberalen. Alles vereenigt zich in eenen strijd daartegen. Wat moet dat Liberalisme toch wel een afschuwelijk iets, wat moeten die Liberalen toch wel verderfelijke menschen zijn, dat daartegen zoo zeer moet worden gewaarschuwd en gestreden!

Het zij mij echter vergunt eens eenige vragen te doen:

Liberalisme, Vrijheidszin, is dat eene deugd of eene ondeugd?

Indien wij spreken van: »*der Vaderen vrijheidszin*», is het dan de bedoeling, hen een eere naam of een scheldnaam toe te voegen?

Zullen wij mogen zingen:

Liberté, liberté,

Liberté chérie,

of wel zal het moeten zijn:

Liberté, liberté,

Liberté haïe?

Zullen wij mogen zeggen:

Vrijheid!

Blijheid!

of zal het moeten luiden:

Vrijheid!

Droefheid!

Wat zult gij antwoorden?

---

¹ Mocht men soms de echtheid van deze verklaring ontkennen, het zou weinig afdoen, daar er overvloed van soortgelijken zouden zijn aan te halen, zoodat men in dat geval deze slechts als eene zeer karakteristieke uitdrukking er van zou behoeven aan te merken. In het Redactieartikel van het Handelsblad van 22 Januari ll.: *De Katholieke partij als Staatspartij*, vindt men onder anderen ook eenige volkomen authentieke aanhalingen medegedeeld, die ik zeer ter overweging aanbeveel

Zegt gij: Liberalisme is voorzeker eene deugd! Maar waarom bestrijdt gij het dan zoo hevig? Neen, het is eene ondeugd! Maar zijt gij dan niet in strijd met hetgeen algemeen en overal wordt aangenomen en erkend?

Welk zal uw antwoord zijn? Ik zou dat zeer gaarne eens willen vernemen!

Wellicht zult gij zeggen: O ja, wij bekennen gaarne dat het eene deugd is, maar alleen voor zoover het betrekking heeft tusschen menschen onderling, voor zoover het betracht wordt tusschen menschen en menschen. Maar liberalisme jegens God! Zich vrij te verklaren tegenover God! Strijd te voeren tegen Hem! In verzet, in oppositie te komen tegen Hem! Zie, dat is het waar wij tegen opkomen, daartegen dat wij strijdvoeren!

Het zonderlinge, het vreemde, het tegenstrijdige dat er in gelegen is, om eene deugd ook eene ondeugd te noemen, daarover wil ik nu niet in nadere bespiegelingen treden; wellicht zal zich later daartoe nog wel eens de gelegenheid voor doen; voor het tegenwoordige wil ik er mij slechts toe bepalen, er de aandacht op gevestigd te hebben. Iets anders wil ik thans nog aanvoeren.

Het strijdvoeren tegen God! Daartegen zegt Gij, U ook ten strijde aan te gorden! Maar dan zeg ik: Och! bekommer U daarover toch zoo niet! God kan zichzelf wel verdedigen! Ik verzeker U, Hij behoeft daarvoor Uwe hulp niet! Hij heeft geen politiedienaren noodig; en, mocht gij soms meenen, dat Hij ze wel noodig heeft, dan zou ik u vragen: Waar is uw mandaat, uw eigenhandig geschreven mandaat, waarbij Hij U als zoodanig heeft aangesteld?

Zich tegen God te verzetten! Onmogelijk! Maar tegen het onmogelijke behoeft gij toch geen strijd te voeren! Zich tegen God te verzetten! Welk sterveling zou zich daartoe vermeten? En, mocht soms iemand het willen beproeven, hem zou onmiddelijk blijken, dat hij het onmo-

gelijke wilde. Slechts een dwaas, een krankzinnige zou zoo iets kunnen beproeven! Wie kan kasteelen in de lucht bouwen? Wie zou zich willen verzetten tegen de wetten der Natuur en in strijd daarmee kunnen handelen? Die het soms mocht willen beproeven, zal hij zich niet belachelijk maken en ten spot verstrekken aan zijne medemenschen?

De *Natuur* is voor mij niet anders dan eene *Gedachte Gods!* En, bij God is *Zijn* en *Denken* Een! Deze zelfde gedachte wordt ook uitgedrukt door het gezegde: »God spreekt, en *het is er!*» Maar de eerste uitdrukking verdient de voorkeur boven de laatste. Bij de laatste ligt er altijd nog de mogelijkheid in opgesloten, dat Hij ook zou kunnen spreken, dat is *denken*, want spreken is toch niet anders dan eene gedachte in hoorbare klanken uiten, zonder dat het gedachte ook tevens zou *zijn*, dat is in werkelijkheid zou bestaan. Dit geeft dan ook slechts aanleiding tot de zeer vicieuse en afkeurenswaardige voorstelling, dat God iets denkt, het daarna in werkelijkheid doet treden en dan beoordeelt of het goed is. Als of het ook niet goed, slecht zou kunnen zijn! Maar dat mag men toch niet veronderstellen! Wat *Hij* doet, kan niet anders dan goed zijn, en evenmin kan er eenigen grond bestaan om aan te nemen dat niet, wat Hij *denkt*, ook tevens werkelijkheid zou kunnen en moeten hebben. Zoo zeg ik dus: *bij God is Zijn en Denken Een*; op hetzelfde oogenblik, waarop het gedacht wordt, treedt het ook tevens in werkelijkheid.

Bij ons menschen is dat geheel anders. In ons denken zijn wij volkomen vrij. Voor onze gedachten bestaan geen grenzen. Wij doordringen daarmee alles, zelfs tot in het Oneindige, en zijn daarin van Gods geslachte. Maar in de werkelijkheid zijn wij volkomen afhankelijk en gebonden. In onze phantasie kunnen wij luchtkasteelen bouwen, maar in de werkelijkheid zijn wij geheel afhankelijk van de Natuur

en aan Hare wetten gebonden. Wie is de dwaas, die zich daartegen zou willen verzetten? In een roman wordt onze phantasie door geen teugel belemmert, maar wanneer wij phantaseeren in strijd met de Natuur, dan zegt onze medemensch: Wat heb ik aan Uwe phantasieën, die toch voor mij geen werkelijkheid kunnen hebben? Daarom verlangen wij van een roman, dat hij ook waar, werkelijk zijn kan, dat hij niet strijdig zij met de Natuur.

Wie een roman phantaseert, waarin zoodanige tegenstrijdigheden voorkomen, die stelt zich zelf toch ongetwijfeld de mogelijkheid, de werkelijkheid er van voor, en ware hij niet door de Natuur gebonden, welke reden zou er dan kunnen bestaan, dat zijne gedachte niet tevens ook in werkelijkheid zou treden. De voorwaarde daartoe zou niet meer buiten hem zijn gelegen, maar in hemzelve; er zou geen verschil meer bestaan tusschen denken en werkelijkheid. Te gelijk met zijn phantasie zou de Natuur ook daarmede in overeenstemming zijn: denken en werkelijkheid zou zijn *één* geworden; hij zou zijn vrij geworden in alle opzichten; hij zou niet meer slechts in zijn denken, maar in alle opzichten zijn gelijk geworden aan God. Alzoo kan er dus bij God geen sprake meer zijn van *Denken* en *Zijn* als twee afzonderlijke zaken, maar zijn beiden *Een*. Zoo zeg ik nu ook, dat de Natuur voor mij niets anders is dan: *Eene Gedachte Gods*. En die zinnelijke, dat is die zichtbare, hoorbare, tastbare Natuur is voor mij het hieroglijphen schrift, waarin die Goddelijke Gedachten zichtbaar zijn ter neder geschreven. De Natuurbeoefening is voor mij niets anders, dan dat schrift te leeren verstaan, begrijpen, ontcijferen; de Goddelijke Gedachten te leeren verstaan, die als Natuurwetten in dat schrift zijn terneder geschreven ¹.

¹ Uit deze beschouwing volgt onmiddelijk de ongerijmdheid van hetgeen men gewoon is wonderen te noemen. Die wonderen zijn dan in waarheid niets anders dan: God in strijd met zichzelf, God strijd voerende tegen zijn eigen

Ik heb U gevraagd naar Uw eigenhandig geschreven mandaat? Hier hebt gij *mijn mandaat!* Het voldoet aan de strengste eischen, die het meest ontwikkelde rechtsbegrip voor een bewijs kan vorderen; ja, zelfs zoozeer, dat men ze te vergeefs bij eenige andere bewijsvoering in die mate zou kunnen wedervinden. En zoo behoort het te zijn, waar het geldt het hoogste, het verhevenste, het belangrijkste, waarin de mensch belang kan stellen. Het is toch, 1° Eigenhandig geschreven; 2° is het ten allen tijde, overal en voor een ieder toegankelijk, ja zelfs zoodanig, dat het u van alle kanten steeds omgeeft; dat gij er u midden in bevindt; zoozeer, dat gij het als iets zoo gewoons beschouwt, dat gij het meestal onnadenkend voorbijgaat; 3° is het volkomen onvernietigbaar, onvergankelijk; en 4°, waarop ik nog zeer bijzonder de aandacht wil vestigen, is het volkomen onvervalschaar; want geen sterveling is in staat datzelfde schrift te schrijven.

Gij legt mij voor een schrift, beschreven met Sanskriet, met Oud-Hebreeuwsch en Grieksch. Ik versta geen Sanskriet, noch Oud-Hebreeuwsch, maar ik beschouw dat schrift en zie schrapjes en tittels, gebogen halen en krullen op verschillende wijzen bijeengevoegd en gegroepeerd. Die dat schrift kan lezen en verstaan zegt mij, dat het teekens zijn door menschen uitgedacht, om er hunne gedachten op zichtbare wijze door uit te drukken en te kennen te geven. Dat schrift te verstaan, beteekent er de gedachten uit te ontcijferen, welke de menschen, die het schreven, daarin hebben ternedergelegd; en dat die gedachten, welke gij

---

Wezen! Zulk een wonder noemt gij, iets wat in strijd is met de Natuurwetten. Maar wanneer de Natuur is eene Gedachte Gods, dan is zulk een wonder dus iets, wat in strijd is met die Goddelijke Gedachte. Ik ken slechts één wonder, dat is het wonder der Natuur! Maar gij verlangt behalve dat éne wonder nog andere wonderen, die daar boven staan. Een wonder boven een wonder, een God boven God! Gij vindt dat éne Natuurwonder zoo alledaagsch, dat gij nog iets buitengewoons, iets extra's verlangt!

daaruit hebt weten te ontcijferen, er werkelijk in liggen opgesloten, dien ik wel voor waar aan te nemen, want wanneer gij er eenmaal toe gekomen zijt het te kunnen lezen, dan hebt gij aan zekere terugkomende groepjes een naam gegeven en die letters genoemd; gij hebt, wat men zegt, het alphabet van dat schrift, van die taal geleerd. Eenmaal in het bezit van die kennis gekomen, kunt gij nu onmiddellijk elk schrift in die teekens terneder geschreven vlotweg lezen en komen er steeds geregelde; aaneengeschakelde en te samenhangende, verstaanbare gedachten uit te voorschijn. Dat dit enkel maar toeval zou zijn en die gedachten slechts phantasieën zijn van u, die het leest, kan toch bezwaarlijk worden aangenomen.

Maar al die verschillende letterschriften, al die verschillende geschreven talen zijn allen voortbrengselen van het menschelijk verstand. Ik kan niet denken dat iemand iets anders zal willen beweren. Ook het leeren verstaan van die schriftten is het werk van den mensch. Om tot de ontcijfering te komen dient de menschelijke *Critiek* en *Exegese*, zonder welke het voor den waarnemer slechts blijven schrapjes en tittels en halen. Van alle kanten dus, menschelijk werk. Maar nu spreekt gij ook van Goddelijk schrift. Waar is uw Goddelijk Alphabet? Ik ken als zoodanig slechts het Alphabet der Natuur.

Daarom dan zeg ik tot u: Gij kleingeloovige, die behalve dat onmiskkenbaar Goddelijk, nog verlangt een menschelijk schrift, om aan uwe zwakgeloovigheid te gemoet te komen, omdat gij te traag, te onverschillig zijt, en u de moeite niet wilt getroosten, om dat ontwijfelbaar Goddelijk schrift te leeren verstaan en begrijpen. Gij vraagt een teeken; maar u zal geen ander teeken worden gegeven, dan dat van Jonas in den visch, dat is: geen ander teeken dan dat der Natuur! En, wanneer er nu eens strijd is tusschen dat Goddelijk en menschelijk schrift, wie zult gij dan

volgen? God of de menschen? Wie zult gij gelooven? God of de menschen?

Ik meen nog te moeten opmerken, dat tot de Natuur, zoo als ik die hier opvat, alle vakken van kennis, wetenschap en kunst behooren, niet alleen de vakken, die men gewoonlijk meer in het bijzonder de Natuurkundige wetenschappen noemt, maar alle vakken van menschelijke wetenschap en kunst. De mensch is voor mij evenzeer een natuur-voorwerp, dat aan mijne waarneming, beschouwing en beoordeeling wordt onderworpen, als ieder ander voorwerp der Natuur; de mensch zooals hij is met alles wat aan en in hem is, met alle zijne eigenschappen, met alles wat hij doet en verricht, met alles wat hij voortbrengt, met alle wijzigingen en veranderingen, die in den loop der tijden met en aan hem plaats grijpen, zijne geheele geschiedkundige ontwikkeling, van zijn lichaam, van zijn kunst, van zijn kennis, van zijn wetenschap, alles *menschelijke* wetenschap. Evenzeer, wanneer ik bijv. in de Dierkunde de Bij, als een natuurvoorwerp, tot een onderwerp mijner beschouwing maak, ik daaronder alles te zamen vat, wat tot de Bij behoort, hare vorm, gedaantewisseling, levenswijze, huishouding, kunst-arbeid, maatschappelijke samenleving enz.; evenals dat op gelijke wijze het geval is met het Paard, de Koe, andere huisdieren, elk ander dier, plant of welk natuurvoorwerp ook; evenzoo is de Mensch voor mij een voorwerp der Natuur en behoort alles, wat op hem betrekking heeft, tot de Natuur-beschouwing, is alles te zamen eene enkele Natuur-Wetenschap.

Men is gewoon te onderscheiden Natuurkundige, ook wel Materieële, Stoffelijke Wetensthappen genaamd, en Intellectueele, ook wel Geestelijke Wetenschappen. Het spreekt van zelf, dat bij de Natuur-beschouwing, zooals ik die hier opvat, van eene zoodanige onderscheiding geen sprake kan zijn. Aan die uitdrukkingen, Materieel, Stoffelijk,

Geestelijk, worden gewoonlijk zeer verkeerde begrippen en opvattingen verbonden. Het zou ons te lang ophouden, indien ik dat nu uitvoerig wilde gaan ontwikkelen en uiteenzetten; wellicht zal zich daartoe later nog wel eens eene geschikte gelegenheid voordoen; thans wil ik nog slechts de aandacht daarop vestigen, dat de Natuur één ondeelbaar, samenhangend geheel is, waarin men geene willekeurige menschelijke afscheidingen kan maken.

Daar het voor den mensch nu evenwel onmogelijk is om dat geheel in zijne oneindigheid te kunnen omvatten, waartoe geen millioenen bij millioenen jaren zouden voldoende zijn, zoo maken wij die willekeurige afscheidingen en vormen aldus een lange reeks van verschillende vakken van wetenschap, van welke ieder een gedeelte meer speciaal tot een onderwerp zijner beschouwingen en bemoeiingen maakt.

Wij hebben dan echter dat gedeelte als het ware losgescheurd van het geheel en het verband gebroken. De Geest, die de verschillende deelen vereenigde, is er uit verwijderd. Dat specialiseeren van de Natuur is dan eigenlijk wat men moet verstaan onder het eindig, het stoffelijk, het materieel maken er van, zooals men gewoon is dat te noemen. De Duitschers gebruiken daarvoor dan ook veelal de veel juistere uitdrukkingen van *Das Specielle* en *Das Generelle* of *Allgemeine*. *Das Specielle* is het Eindige, het Stoffelijke, het Materieële; *Das Generelle* het Oneindige, het Geestelijke.

In dezen zin opgevat kan men de zoogenaamde Intellectuele wetenschappen, als letterkunde, geschiedenis, rechtsgeleerdheid, godgeleerdheid enzv. enzv. met hetzelfde recht materieele wetenschappen noemen, als de meer speciaal gewoonlijk zoogenaemde Natuurwetenschappen, sterrekunde, natuurkunde, scheikunde enzv. enzv. Het komt er slechts op aan, of men het vak van wetenschap beschouwt op zich zelf, afgezonderd van het geheel, of in verband daarmede, als een geheel met al het andere; of men de Natuur

beschouwt als eene verzameling van afgezonderde deelen, of als een ondeelbaar geheel, de *ééne wetenschap der Natuur*.

Die eene ondeelbare wetenschap, die alle afgezonderden als een geheel te zamen beschouwt, is dan wat men eigenlijk verstaat onder *Wijsbegeerte*, die men wellicht noch beter zou kunnen noemen *Theologie*, de leer van God. Wat men gewoon is te verstaan onder *Theologie*, en wat ik dan *Godsdienstleer* zou willen noemen, is veeleer de speciale, afgezonderde wetenschap van de leer der *Godsdiensten*, van de begrippen en voorstellingen, die verschillende menschen, vereenigingen van menschen, volkeren zich alzoo hebben gevormd over hetgeen men *God* noemt. Zoo verkrijgt men verschillende leerstellige *Godsbegrippen*, bij welke de verschillende menschen zich voegen, naarmate het een of ander het meest in overeenstemming is met hunne eigene beschouwingen. Dat alles behoort tot de *Natuurgeschiedenis* van den mensch, wat hij alzoo heeft voortgebracht en gedacht. Maar het is niet die *ééne leer van God*, de *Theologie*, de *Wijsbegeerte*, de *Natuur* als een geheel opgevat, die al die verschillende *Godsdiensten* als het ware in zich opneemt, even als al het overige, wat de *Natuur* den mensch te aanschouwen geeft.

Terwijl de menschelijke beperktheid het nu alzoo noodnoodzakelijk maakt, dat ieder speciale vakken ter beoefening en ter uitbreiding van de menschelijke kennis voor zijne rekening neemt; zoo dwingt de grenzenloosheid van zijn verstand, van zijn geest er hem steeds toe ook een blik te slaan op het verband van het geheel: dat is zijne *Godsbeschouwing*, die geheel in overeenstemming zal zijn met, en evenredig aan den graad van ontwikkeling en kennis, welke hij van de verschillende vakken van kennis en wetenschap zal hebben verkregen. Zoo moet men zeggen: dat ieder zijn eigen *Godsbegrip*, zijn eigen *God* heeft. Het is, zooals Luther het zeer geestig heeft uitgedrukt: »*God is*

een stuk wit papier, waarop ieder schrijft wat hij verkiest."

Het zij mij vergund ten slotte nog deze opmerking en welgemeenden raad te mogen geven :

Spreek nimmer uit naam van God!

Wanneer gij wenscht uw medemenschen goeden raad te geven, hen aan te sporen tot het goede, het rechtvaardige, het deugdzame, en de beginselen daarvan steeds krachtiger en volkomener in hen te doen leven; doe dat dan uit uw naam, tracht hen aan te toonen, waarin dat, volgens uwe meening, moet bestaan, en waarom het dus en niet anders behoort te zijn. Gij zult daarbij ook ongetwijfeld- dwalingen en vergissingen begaan, maar het kan u niet ten kwade worden geduid, want wij allen weten, dat het: *errare humanum est*; dat wij niet dan na vele dwalingen tot het goede komen. *Hij echter zal de kroon dragen, die op het vel wit papier het voortreffelijkste zal hebben ter neder geschreven!*

Indien gij echter zegt uit naam van God te spreken, dan moogt gij niet dwalen, dan moogt gij u niet vergissen, dan zal iedere dwaling, iedere vergissing een getuigenis zijn tegen u en eene bespotting jegens God. Gij zegt een Godsgezant te zijn, gekomen om Zijn woord te verkondigen, gij vertegenwoordigt Hem, gij zijt op dat oogenblik zelf God. Maar wanneer gij Hem nu dwaasheden laat verkondigen, zult gij u dan niet bespottelijk, belachelijk hebben aangesteld, en kunt gij u beklagen als men u bespot? Gij zegt: dat is eene bespotting Gods! Neen, het is eene bespotting jegens u, omdat gij de dwaasheid had uit naam van God te willen spreken.

Wilt gij weten waarin het verschil bestaat tusschen een zoogenaamden *Moderne* en een zoogenaamden *Orthodox-Protestant*? Het is dit: Wanneer tot den eersten iemand komt met de bewering, dat hij fouten en dwalingen heeft begaan in de opvatting van zijn Gods-begrip, welke onmogelijk juist

kunnen zijn, en hem daarvan wil trachten te overtuigen, dan zal hij hem met open armen ontvangen en zich gelukkig achten, indien hij dwalingen leert afleggen en zijn Gods-begrip steeds juister en volkomener, meer Gode waardig te maken.

Wanneer daarentegen bij den zoogenaamden Orthodox-Protestant iemand komt en b. v. zegt: »De God, die gij verkondigt is een eindig, een stoffelijk, een materiëel, een onrechtvaardig wezen!» Dan zal hij zeggen: »Gij Profane, gij Godslasteraar, gij Goddelooze, ga weg van mij, ik wil u zelfs niet aanhooren!»

Beiden zijn volmaakt in hun rol. De laatste, die beweert Gods woord te verkondigen en dus uit Zijn naam te spreken, is volkomen in zijn recht, wanneer hij beweert dat het lastertaal is jegens God. De eerste is evenzeer in zijn recht, wanneer hij beweert slechts zijn menschelijk woord te hebben gesproken, niets liever, niets vuriger verlangende dan te trachten, om zijn Gods-begrip steeds meer en meer te zuiveren van wat er nog onvolkomen en gebrekkigs aan mocht kleven en het steeds op te voeren tot het hoogste ideaal van volmaaktheid. Maar begrijpt gij dan niet, dat op hem in geen geval de beschuldiging kan toepasselijk zijn, hetzij die gegrond moge zijn of niet, want hij voert het juist aan, omdat hij wil trachten er zich voor te vrijwaren; maar indien het waar mocht zijn, dan kan het alleen op u zelf toepasselijk zijn. Hij is in geen geval de Profane, de Godslasteraar, de Goddelooze, slechts U tot zelve kunt gij die beschuldigingen richten.

De Goddelooze! Dat is loos van God, zonder God, *Atheist*! Gij zijt er zeer vaardig mede, die anathema's van *Atheist* en *Materialist* tot uwe tegenpartij te slingeren. Maar ziet gij dan niet in, dat zij veeleer op U zelve betrekking hebben. Gij zult toch wel toestemmen dat een eindig, stoffelijk, materiëel en onrechtvaardig wezen geen

God kan worden genoemd, en wanneer uwe tegenpartij beweert, dat gij een zoodanigen God verkondigt, kan hare bedoeling daarmede toch wel geen andere zijn, dan zich althans daarvoor te willen vrijwaren.

Gij beweert dat uw God is de rechtvaardige. Maar *wie is de rechtvaardige God?* De God der Turken, der Russen of der Engelschen; de God der Franschen of der Duitschers; de God der Katholieken of der zoogenaamd Orthodox-Protestanten? Zij allen toch smeeken van Hem gelijkelijk af Zijnen zegen over hunne wapenen; die te besturen en te geleiden tot een voor hen gunstig einde. Zij allen gaan met hetzelfde onwankelbaar geloofsvertrouwen blijmoedig den dood te gemoet en offeren gaarne hun leven op voor het welzijn en het geluk van hun vaderland, in het vaste, onwankelbare vertrouwen, dat *hun* God is de rechtvaardige.

Welke zou nu wel zijn de rechtvaardige God?

In een volgend opstel wil ik trachten uit een te zetten en aan te toonen dat de leer, de instelling der *Inquisitie* een onverbiddelijk noodwendig gevolg is, niet slechts der Katholieke, maar evenzeer der zoogenaamd Orthodox-Protestantsche leer, dat die *Inquisitie* hiermede volkomen is gerechtvaardigd, en men volstrekt niet behoeft te blozen over de gruwelen door haar bedreven. Het moge tevens een nieuw bewijs zijn voor de overeenstemming, die er tusschen beide leerstellingen bestaat. Hoe verderfelijk en gevaarlijk een zoodanige leer is voor het welzijn en het geluk der Maatschappij, zal wel niet behoeven te worden aangetoond.

Zou dat zijn de rechtvaardige God?

D. A. THIEME, te 's Gravenhage, geeft uit:

DRAPER'S

GESCHIEDENIS VAN DE WORSTELING

TUSSCHEEN

GODSDIENST EN WETENSCHAP.

UIT HET ENGELSCHE VOOR NEDERLAND BEWERKT

DOOR

Mr. P. F. HUBRECHT.

Een deel royaal 8vo. — 368 bladzijden. — Prijs / 2.75.

d. 5305